

АНОТАЦІЯ

Стратюк О. М. Заклади як учасники цивільних правовідносин. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню актуальних теоретичних і практичних проблем участі закладів у цивільних правовідносинах, напрацюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення законодавства у сфері закладів як непідприємницьких юридичних осіб. Розглянуто основні підходи щодо розуміння закладу, його ідентифікуючих ознак та критеріїв класифікації, порядку створення та припинення, цивільної правосуб'єктності, правового режиму майна, пропонується авторське визначення закладу.

Періодами генезису законодавства про заклади з моменту проголошення незалежності України виступають 3 етапи, а саме: 1) 1991 – 1996 р. р. – період, що обумовлений становленням національного законодавства у сфері створення та діяльності окремих різновидів закладів, зокрема бібліотек, архівів, музеїв. Визначальним моментом у межах цього етапу виступає закріплення в Конституції України низки культурних, медичних та освітніх прав та інтересів людини; 2) 1996-2003 р.р. – період прийняття спеціальних законодавчих актів у сфері діяльності окремих закладів, зокрема, закладів освіти: дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої; 3) 2003 р. по - сьогодні – прийняття ЦК України та врегулювання у ньому правового становища непідприємницьких юридичних осіб, що виступило рушійною силою для вдосконалення спеціального законодавства про заклади. Даний період характеризується застосуванням інструментарію приватного права при врегулюванні відносин за участю закладів, прийняття профільних нормативно-правових актів у сфері найрізноманітніших видів закладів, зокрема закладів культури.

Регламентация відносин за участю закладів повинна носити дворівневу структуру, яка складається з положень ЦК України та спеціальних профільних законів, якими здійснюється регулювання правового становища тих чи інших конкретних різновидів закладів, що вихолощує позицію щодо прийняття окремого закону, який би регламентував відносини зі створення та діяльності закладів.

Правове регулювання закладів повинно здійснюватися у положеннях ЦК України в частині закріплення того, що це окрема організаційно-правова форма юридичної особи та визначення поняття «заклад». Весь інший нормативний матеріал, що деталізує статус закладів має знайти місце у актах спеціального законодавства щодо закладів у їх видовій характеристиці.

В основі правового режиму майна закладів повинно виступати право власності. У роботі критично оцінено інститут таких обмежених речових прав як право оперативного управління та право господарського відання. Майно закладів носить цільовий характер, а специфіка правового режиму майна залежить від його виду за порядком створення.

Законодавство, яким регламентовано правовий статус історико-культурних закладів повинно бути удосконалено за напрямком їх узгодження із положеннями, що передбачені в ЦК України, зокрема: визначення особливостей того чи іншого закладу в якості юридичної особи з окресленням її організаційно-правової форми; удосконалення процедури їх створення та припинення, уточнення мети діяльності, вимог до установчих документів.

Заклади охорони здоров'я характеризуються сукупністю таких ознак: 1) вони діють виключно в якості юридичної особи; 2) заклади, що діють як непідприємницькі юридичні особи можуть перебувати у державній чи комунальній формі власності; 3) медичне обслуговування, що забезпечують заклади охорони здоров'я, не обмежується медичною допомогою, проте має бути безпосередньо пов'язаним з наданням медичної допомоги; 4) ліцензований та професійний характер медичного обслуговування.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає, насамперед, в тому, що *вперше*: доведено, що перспективним напрямком

удосконалення цивільно-правового регулювання закладів є: формування дворівневої системи законодавства, яка включає в себе ЦК України та профільних законів, що регламентують правове становище тих чи інших видів закладів; недоцільність прийняття окремого закону, який би регламентував правове становище закладу; виокремлено сукупність прав та обов'язків засновника закладу, що зводяться до таких: 1) здійснює управління закладом; 2) забезпечує фінансування закладу; 3) має право на майно у разі ліквідації закладу; 4) несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями закладу; висловлено авторський підхід щодо переліку спеціальних ознак закладу, зокрема: 1) діє на підставі статуту або положення; 2) несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, а в разі недостатності майна настає субсидіарна відповідальність його засновника; 3) заклад може бути реорганізований у будь-яку організаційно-правову форму, що характерна для непідприємницьких юридичних осіб; 4) для окремих закладів характерним є застосування засобів державного регулювання (ліцензування, сертифікація тощо); запропоновано авторський підхід щодо критеріїв класифікації закладів, зокрема : а) критерій спрямованості діяльності; б) критерій порядку створення; в) критерій форми власності; аргументовано необхідність удосконалення правового регулювання комерціалізації наукових результатів закладів вищої освіти шляхом створення господарського товариства, засновником якого виступає останній, виключною господарською діяльністю якого виступатиме реалізація майнових прав інтелектуальної власності та трансфер технологій; положення щодо удосконалення правового регулювання статусу історико-культурних закладів, а саме: 1) доцільності закріплення у спеціальному законодавстві вичерпного переліку підстав їх ліквідації; 2) аргументації того, що структурними підрозділами музеїв є філії та представництва, а не філії та відділи музею; 3) доцільності закріплення у спеціальному законодавстві щодо історико-культурних закладів принципу їх самостійної цивільно-правової відповідальності останніх за власними зобов'язаннями та субсидіарної відповідальності засновника;

У дисертації удосконалено: підходи щодо правового регулювання договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної

власності у закладах вищої освіти, а саме: а) щодо нікчемності умови договору про створення за замовленням, якою автор позбавляється права на плату; б) доцільності законодавчого закріплення моменту набуття замовником майнових прав інтелектуальної власності на творчий результат. аргументовано некоректність формулювання ст. 60 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», з приводу того, що внесені до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом, що суперечить ознаці майнової відокремленості юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин. визначення закладу як непідприємницької юридичної особи публічного або приватного права унітарного устрою, що створюється одним або кількома засновниками, яка створюється та діє з метою, що визначена засновниками в освітньо-науковій, історико-культурній та медичній сферах.

У дисертації набули подальшого розвитку: положення про те, заклад є окремою організаційно-правовою формою юридичних осіб, в структурі якої виділяються конкретні види та підвиди закладів, перелік яких не є вичерпним; підхід, щодо розуміння цивільної правосуб'єктності закладів, зокрема: 1) для закладів характерною є спеціальна правоздатність; 2) поряд з основною діяльністю заклади вправі здійснювати додаткову, що відповідає концепції спеціальної правоздатності, оскільки прибуток, одержаний від такої діяльності спрямовується на реалізацію цілей, що стоять перед ними; 3) заклади реалізують свою цивільну дієздатність через органи управління, в діях яких слід вбачати дії самого закладу, тут відсутні відносини представництва; положення про те, що цивільним відповідачем у медичних справах є заклад охорони здоров'я, який після здійснення відшкодування має право регресної вимоги до працівника; право поєднання договірної та деліктної відповідальності у разі ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові; підходи з приводу правового режиму майна закладів, зокрема: а) майно закладів носить цільовий характер; б) визначення правового режиму майна залежить від того чи створюється заклад як юридична особа публічного права чи приватного права; в) в основі правового режиму майна

закладів повинно виступати право власності; положення про спеціальний правовий режим об'єктів музейного, архівного, бібліотечного фондів та їх оборотоздатність в якості об'єктів культурної спадщини; такі об'єкти можуть перебувати у вільному чи обмеженому обігу, або можуть бути виключені з цивільного обороту; доцільності розмежування медичних закладів, які діють як непідприємницькі юридичні особи і аптечних закладів, що здійснюють свою діяльність виключно з метою отримання прибутку; підхід щодо недоцільності встановлення для закладів охорони здоров'я державної форми власності організаційно-правової форми – державного некомерційного підприємства.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок, удосконалення національного законодавства та практики його застосування, а також для підготовки навчальних посібників, монографій і викладання навчальних курсів студентам юридичних закладів вищої освіти.

Ключові слова: непідприємницька юридична особи, установа, заклад, цивільні правовідносини, правоздатність, заклади культури, музей, архів, бібліотека, театр, заклад освіти та науки, медичний заклад.

SUMMARY

Stratyuk O. M. Institutions as participants in civil relations. Qualifying scientific work with Manuscript Rights.

Dissertation in support of the Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2021.

The expediency of adopting a separate law that would regulate the relations on the establishment and operation of institutions is critically perceived in the research. The approach to two-level regulation of relations with the participation of institutions has been perceived, in particular: within the framework of the Civil Code of Ukraine and special legislative acts, which regulate the legal status of certain specific types of institutions.

This thesis work is concerned with the research of pressing theoretical and practical problems of participation of institutions in civil legal relations, development of scientifically substantiated offers on perfection of the legislation in the sphere of institutions as non-entrepreneurial legal entities. The main approaches to understanding the institution, its identifying features and classification criteria, the order of creation and termination, civil legal personality, the legal regime of property have been reviewed and the author's definition of the institution has been proposed.

The periods of genesis of the legislation on institutions since the proclamation of Ukraine's independence are 3 stages, namely: 1) 1991 - 1996 – the period, which is associated with the formation of national legislation in the field of creation and operation of certain types of institutions, including libraries, archives, museums. The defining moment within this stage is the consolidation of a number of cultural, medical and educational rights and human interests in the Constitution of Ukraine; 2) 1996-2003 – the period of adoption of special legislative acts in the field of activity of individual institutions, in particular, educational institutions: preschool, secondary, vocational, higher; 3) 2003 to date – the adoption of the Civil Code of Ukraine and the settlement of the legal status of non-entrepreneurial legal entities in it, which was the driving force for the improvement of special legislation on institutions. This period is characterized by the use of tools of private law in the settlement of relations with the participation of

institutions, the adoption of relevant regulations in the field of various types of institutions, including cultural institutions.

Regulation of relations with the participation of institutions should have a two-level structure consisting of the provisions of the Civil Code of Ukraine and special relevant laws regulating the legal status of certain types of institutions, which dilutes the position on adoption of a separate law that would regulate the relations on the establishment and operation of institutions.

Legal regulation of institutions should be carried out in the provisions of the Civil Code of Ukraine in terms of stipulating that this is a separate organizational and legal form of a legal entity and the definition of “institution”. All other normative material detailing the status of institutions should be included in acts of special legislation on institutions in their specific characteristics.

The legal regime of property of institutions should be based on the right of ownership. The work critically evaluates the concept of such limited property rights as the right of operational management and the right of economic jurisdiction. The property of institutions is purpose-oriented and the specific nature of the legal regime of property depends on its type due to the procedure for its establishment.

Legislation regulating the legal status of historical and cultural institutions should be improved in the direction of their coordination with the provisions stipulated in the Civil Code of Ukraine, namely: defining the characteristics of an institution as a legal entity with outlining its organizational and legal form; improving the procedure for their creation and termination, clarification of the purpose of activity, the requirements for the constituent documents.

Health care institutions are characterized by a set of the following features: 1) they act exclusively as a legal entity 2) they may be in state, municipal or private ownership; 3) medical care provided by health care institutions is not limited to medical care, but must be directly related to the provision of medical care; 4) medical care is provided by them on the basis of the relevant license; 5) such medical care is provided on the basis of professional activity of medical (pharmaceutical) workers.

The special features of an institution have been defined: 1) it acts on the basis of articles of association or statute; 2) it is created by individuals or legal entities, the state, a territorial community; 3) an institution is managed by a founder (founders) in the manner prescribed by the constituent documents; 4) an institution is financed by a founder, 5) an institution bears independent property liability for its obligations and there is a subsidiary liability for its founder in case of insufficiency of assets; 6) in case of liquidation of an institution, property is transferred to a founder; 7) an institution may be reorganized into any organizational and legal form that is typical for non-entrepreneurial legal entities; 8) some institutions are characterized by the use of such means of state regulation as licensing or certification.

It has been proved that the institution is an independent organizational and legal form of non-entrepreneurial legal entity. Types of institutions include theaters, archives, libraries, museums, educational institutions, science and other institutions, the scope of which generally corresponds to the purpose of creating the latter. Types have been specified according to the criterion of orientation. The list of types of institutions is open.

The scientific novelty of the results is that *for the first time*:

1) it has been proved that the perspective direction of improvement of legal regulation of institutions as participants of civil legal relations is: 1) formation of a two-level system of legislation, which consists of the Civil Code of Ukraine and special legislative acts that regulate the legal status of certain specific types of institutions; 2) inexpediency of adopting a separate law that would regulate the legal status of an institution;

2) the set of rights and responsibilities of a founder of an institution has been distinguished, which are reduced to the following: 1) managing an institution; 2) providing funding for an institution; 3) having the right to property in case of liquidation of an institution; 4) bearing subsidiary liability for the obligations of an institution;

3) the author's approach to the list of special features of an institution has been expressed, in particular: 1) acting on the basis of the articles of association or statute; 2) bearing independent property liability for its obligations and having subsidiary liability of its founder in case of insufficiency of assets; 3) an institution may be reorganized into

any organizational and legal form that is typical for non-entrepreneurial legal entities; 4) some institutions are characterized by the use of means of state regulation (licensing, certification, etc.);

4) the author's approach to the criteria for classification of institutions has been proposed, such as: a) the criterion of activity orientation; b) the criterion of the order of creation; c) the criterion of property form;

5) the necessity has been argued to improve the legal regulation of commercialization of scientific results of higher educational institutions by creating an economic partnership, where a higher educational institution acts as a founder and the exclusive economic activity of which will be the implementation of intellectual property rights and transfer of technologies;

6) provisions for improving the legal regulation of the status of historical and cultural institutions, namely: 1) the expediency of consolidating an exhaustive list of grounds for liquidation of historical and cultural institutions in special legislation; 2) arguments that the structural subdivisions of museums are branches and representative offices, and not branches and departments of a museum; 3) the expediency of consolidating the principle of independent civil liability in special legislation regarding the historical and cultural institutions for their own obligations and subsidiary liability of a founder.

The following has been improved in the thesis: approaches to legal regulation of a founders' agreement by order and use of an object of intellectual property right, namely: a) concerning invalidity of a condition of a founders' agreement by order, by which an author loses the right to payment; b) expediency of legislative consolidation of the moment of acquisition by a customer of property rights of intellectual property for creative result; incorrect wording of Art. 60 of the Law "On Scientific and Scientific-Technical Activities" has been argued due to the fact that the property rights of intellectual property contributed to the authorized capital are retained by a state scientific institution or state university, academy, institute, which contradicts the property separation of a legal entity as an independent entity of civil relations; definition of an institution as a non-entrepreneurial legal entity of public or private law of a unitary system

created by one or more founders, which is created and operates for the purpose determined by the founders in the educational-scientific, historical-cultural and medical spheres.

The following has been further developed in the thesis: the provision that an institution is an independent organizational and legal form of a non-entrepreneurial legal entity, within which there are specific types and subtypes of institutions, the list of which is not exhaustive; the approach to understanding the civil capacity of institutions, in particular: 1) institutions are characterized by special legal capability; 2) along with the main activity, institutions have the right to carry out additional activity, which corresponds to the concept of special legal capability, as the profit received from such activities is directed to the realization of the goals set by them; 3) institutions realize their civil legal capacity through governing bodies, in the actions of which the activities of the institution itself as a subject of civil law should be perceived; Approaches to the legal regime of property of institutions, in particular: a) the property of institutions is purpose-oriented; b) the definition of the legal regime of property transferred by a founder or founders during formation of an institution depends on whether it is created as a legal entity under public law or a legal entity under private law; c) the legal regime of property of institutions is based on the right of ownership; provisions on the special legal regime of objects of museum, archival, library funds and their turnover as objects of cultural heritage; such objects may be in free or limited circulation, or may be excluded from civil circulation; expediency of the distinction between medical institutions that operate as non-profit legal entities and pharmacies that operate solely for profit; approach to the inexpediency of establishing a separate organizational and legal form for state health care institutions – a state non-profit enterprise; the provision that the civil defendant in medical cases is a health care institution, which after the reimbursement has the right of recourse claim to the employee; the right to combine contractual and delictual liability in case of failure to provide or improper provision of medical care to a patient.

The results of the dissertation research can be used for further research, improvement of national legislation and practice of its application, as well as for the preparation of textbooks, monographs and academic courses for the students of law institutions of higher education.

Key words: non-business entity, institution, establishment, civil relations, legal capacity, cultural institution, museum, archive, library, theater, educational and scientific institution, medical institution.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Стратюк О. М. Правове регулювання діяльності історико-культурних закладів: ретроспектива та сучасний стан. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2018. Вип. 48. С. 247-261.

2. Стратюк О. М. Особливості правового регулювання історико-культурних закладів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2019. Вип. 49. С. 145-157.

3. Стратюк О. М. Правовий режим майна закладів: теоретичні та практичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №. 4. С. 259-266. URL: <http://pap-journal.in.ua/2020-2> (дата звернення: 17.11. 2020).

4. Стратюк О. М. Місце закладів у системі юридичних осіб за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Випуск 2. Ч. 3. С. 153-157.

5. Стратюк О. М. Теоретико-правові аспекти визначення цивільної правосуб'єктності закладу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2020. Вип. 53. С. 52-64.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Стратюк О. М. Історико-правові аспекти розвитку законодавства про медичні заклади на теренах України. *Тенденції розвитку юридичної науки в*

інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 53-58.

7. Стратюк О. М. Класифікація закладів: законодавчі та доктринальні критерії. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2020 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. С. 83-87.*

8. Стратюк О. М. Про заклади в системі непідприємницьких юридичних осіб. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 65-69.*